

Mäest alla orgu ja jälle üles mäkke

Eestimaa Looduse Fondi juht Toomas Trapido 2004:

Karulas on ainult mäed ja orud. Lõpmata palju eri kujuga kingukesi, kühmukesi, kupleid ja künkaid. Nende vahel järvi, orge, lompe, ojasid ja lohukesi.

Võid tõusta üles Kõrgemäele, Liinumäele, Püssapõlvemäele, Kurksümäele, Kuninga-mäele. Üleval mäekünka peal tunned, kui kerge on ühekorraga olla. Sa näed kaugemale, mäed ja orud on su ees laiali. Õhku on palju. Igal mäel on oma nimi ja oma lugu.

Agaga mägede vahel, soos või järve peal oled all madalas. Mäed pitsitavad su enda vahele. Sa ei tea, kas nende taga on veel midagi või ei olegi. Oled Seitsmepõrgu orus, Soetapulase soos, Põrgujärvel, Soepoja orus. Või oled Põrguhauas. Nii käib kõik üles ja alla, kõrgele ja madalale.

Inimesed, kes elavad seal mägede vahel, peavad mägedega sõprust pidama. Talvel tuleb aeg, kui Karula mäed on libedad kui klaas. Proovi siis sealt üles minna! On künkaid, mille külgede peal ei saa künda ega heina teha. Tasase maa lehmad sajaksid seal pikali. Agaga mitu põlve siin kasvanud kari tuleb mäekülgede peal söögi otsimisega toime.

Ega tare ees murulgi pole tasast maad. Jalgpalliplatsi jaoks kohta naljalt ei leia. Mõnel tarel on üks külg teisest kolm meetrit kõrgemal...

Tule kunas tahad – ikka käid siin Karula küngaste peal üles ja alla, alla, üles ja alla, üles ja üles...

Karulast pärit kirjanik, kiriku- ja poliitikamees Jaan Lattik 1951:

See oli just kui looduse ime, kui astusid metsast välja, et kohe silme ees igal pool mäed. Karula kuplistik iga seltsi ja sorti mägedega võis tõepoolest üht vöörast inimest, kes esmakordselt sinna valda juhtus sõitma, tuli too reisija Harglast, Sangastest või ka Urvastest või veelgi kaugemalt, võluda ja haarata oma künkaliste kätega sülle. Oma valla inimene loomukohaselt ei näinud midagi erilist Jumala ilusas loomingu. Arvas, et pidigi nii olema. Kui sõnnikukoorem järsu mäe kaldal ümber läks, siis kirus, et “misjaoss siia näid mäki nii pallu om visat”.

Muidu meie, Võrumaa inimesed, ei ole suurelised. Teame isegi, et meie mäed, orud, järved ja metsad on ilusad. Ei hakka seda igaühele meelde tuletama. Olnuks meie kaunis loodus mõnes teises maakonnas, need inimesed seal puhuksid pasunaid ja kutsuksid vaatama ja ikka vaatama, et tuldagu aga ja aetagu suud-silmad laiali. (1943)

Antsla valla Oeküla mees, kirjanik ja kirjastaja Bernard Kangro 1957:

Läbi rännata Karula kungasmaa, sellele pole võrdset. Ühe mäekese tagant kerkib esile teine – ümmargused, piklikud, äkiliste kallakutega, lehtpuusalud külgedel ja harjadel, sarapuuvõsa, lopsakad niidud, järvikud ja sookesed, kündja adruga mäeveerul otsekui alla kukkumas. Talud on peidetud puude rohelusse, mäekurudesse, üksikud puuhiiglased mõnel kuplil või üles-alla ja kiira-käära looklevate teede ääres – see on Karula. Kes tahab aga sisse hingata tõelist suurte laante hõngu, mingu Lauksaare, Perajärve, Koemetsa maile. Kilomeetrite kaupa on siin metsa – kõrget kuuske ja mäнди, kaske ja haaba. Koemetsa talud asetsevad kui saarekesed määratus metsameres. Ülalt harvade kaskedega tikitud mäelt näeb silm ainult metsalatvu, vaatepilt on peaaegu nagu Kuremäelt Alutaguse metsades.